

החינוך לאלימות גזענית

יוסף לוינגר

בראשית המאה ה־19 רגילים היו לראות בגרמנים אומה של „פילוסופים, אידיאליסטים ורומנטיקנים“. האמת היא, כי אמנם היה חוסר תואם בין מצבה המדיני המפורד לחלוטין של גרמניה, לבין מידת התפתחותה הכלכלית והרוחנית. והלא זאת היא „הבעיה הגרמנית“ ההיסטורית, אלא שבפרספקטיבה שלנו זהו רק אחד מגורמי האסון כפי שבא לידי ביטוי בנאציזם בכלל ובחינוך הנאצי בפרט.

אכן — הליברלים והסוציאליסטים נכשלו בהגשמת המשימה העיקרית והאיחוד הגרמני בא „בדרך הפרוסית“. תבוסת גרמניה במלחמת העולם הראשונה לא גרפה את הכת המיליטריסטית־בירוקראטית, שכן מהפכת 1918 נפסקה באמצע, הן מתוך פחד מפני „בולשביזציה“ בנוסח רוסי והן מתוך התכתיב והכיבוש המערבי. למראית עין השתלט המעמד הבינוני מאחורי פרגוד של דימוקראטיה ליברלית בהסכנות, בשל היותה פרי התבוסה. משבר שנות השלושים מוטט את המעמד הבינוני. החוגים הקובעים במעצמות המנצחות החלו להעדיף את הגורמים הלאומניים בגרמניה כדי למנוע חזוקה של מהפכנות פועלית. הופעל „המעגל השטני“ (כינויו של צ'רציל) של הטלת פיצויים (שנטלם רבץ על שכירים בעיקר) — ומתן הלוואות לתעשיינים. הכנסיות והאינטליגנציה נטולת השורשים — גם הן העדיפו את הנאציזם. לא חסר המישגה הטראגי: היעדר כל שיתוף־פעולה בין הכוחות האנטיפשיסטיים. מורשת המיתולוגיה האלימה קיבלה תוקף נוסף. נתגבשו התנאים לסלילת אפיקי חינוך ברוח אלימה, אכזרית וציונית לקולו של „מנהיג גואל“.

האידיאל החינוכי

עם קבלת השלטון המדיני סולקו כל המכשולים בפני עיצובה של האישיות הרצויה. פרום. פרוידנטאל ממעצבי החינוך הנאצי מנסח ב־1937 את המטרה:

„עיצוב דמותו של הגרמני המציית לכל פקודה — ולו האכזרית ביותר כדי להבטיח הנצחון במסע לשיפור פני העולם בלא שיזניה כושרו להבחין בפרח המגלם תבונת ההשגחה...“¹

ואמנם הכרנו את הדמות. מפקד מחנה אושוויץ מעיד על עצמו:

„זה לא היה קל כלל ועיקר... זכורני כאשר בהתאם למקובל הפסקתי משחקם התמים של ילדי היהודים כי בא תורם להשמדה...“²

אמנם המטרות המוצהרות לא הוצנעו כלל ועיקר. ב„מלחמתי“ כבר נמצא רמז ויותר מרמז לכל מה שביקשו „להגשים“. המציאות הפנימית והחיצונית חייבה בכל זאת דרך של דירוג. ב־1933, שר הפנים ד"ר פריק יסתפק בהדרכה כללית (בכנס מנהלי מחלקות חינוך) להעדרפז הוראת ההיסטוריה והביאולוגיה ברוח יסודות הנאציזם. במשך שלוש השנים הבאות סולקו התלמידים היהודיים מכל בתי־הספר הכלליים...

1. Prof. Freudental: Die Hochschule F. Lehrerbildung im III. Reich / Die Volkserziehung 1937 H. 2. S. 1.

2. Höss: Kommandant in Auschwitz Dtv. Dok. 114/1964/S. 132.

אין ההלכה מפגרת אחר המעשה. „פרופסור“ גינטר — מומחה למדעי הגזע — טוען בשנ 1936:

„אין לחינוך כל ערך בפני עצמו... חובתנו היא: לסלק את הבלתי רצויים...“³
מנחי החינוך של תקופת וויימאר — נכנעו רובם ככולם. איש כ־ארנסט קריק אשר מונה כמרצה באקדמיה הפרוסית לחינוך עוד בשנת 1928 (ע"י הממשלה הסוציאלדמוקרטית של פרוסיה) היה לנאצי מושבע (ערב תפיסתם את השלטון) ופסק (בשנת 1938) בהחלטיות:
„...עמודי התווך של כל חינוך הם: אימון גזעי, ברירה גזעית, שיבוש גזעי, הגיינה גזעית. הרי לכם כל תורת החינוך כולה...“⁴

עשרת הדברות של הסטודנט הגרמני

„עיקרי האמונה של ברית הסטודנטים“ משנת 1937 ראויים לתשומת לב. זו התקופה שלאחר „ההפרדה הגזעית“, „הסילוק הכלכלי“ וההשלמה הטוטאליטארית, אך לפני התקפות החיצוניות וערב הטבח ההמוני. הרי לנו אספקלריה נאמנה לאידיאולוגיה חינוכית של משטר מגובש — טרם ההשתוללות הגדולה:

1. „אין לחייך כל ערך בפני עצמו. עשה חובתך כלפי גרמניה.“
2. על הדם הגרמני — יש לכפר בדם בלבד. אין לך כבוד זולת הנאמנות לאומה ומנהיגה.
3. היה בעל אופי חזק. משמע: הזדהות עם האמיתות המתגלמות בנפש האומה.
4. חירות אמת בשירות. שרת מולדתך במלחמה.
5. היה נועז. חרד תמיד לגורל המדינה.
6. החינוך, החינוך העצמי, החיים בכלל — קודש למען גרמניה.
7. גורלך: להרוג או ליהרג. החזקים בלבד ראויים לחיים.
8. במשמעת וסדר — סוד הגדולה.
9. היכון לתפקידי מנהיגות. נוקשות והתמדה — תנאים לכך.
10. לנגד עיניך דוגמתו של הפיהרר — דוגמה לעם כולו.“⁵

חובה, דם, אופי, מלחמה, העזה, התמסרות. סגידה בפני: כוח, משמעת, מנהיג, נכונות והכנעה — יסודות אשר כל אחד בפני עצמו יכול למצוא מקום גם בשיטות חינוך אחרות (אם נתעלם מהיסוד הגזעי המעוות כל שורה) — אך כולם ביחד, בהקשר זה, ועל הרקע הנתון נתנו את פרי ההרס. לעתים גם הקנקן מעיד על יינו, אלה אינם עקרונות, אלא ציוויים. הצורה הזאת דיה להשחית.

ביטול האישיות

בעוד שהוגי הפאשיזם האיטלקי אינם נלאים מלהצביע על כוחה של האישיות כנושאת כל הערכים בהתפתחות וביצור „האומה“ — ממלכה, נוטה הנאציזם יותר להפחתת ערכה של האישיות האינדיבידואלית בהגות כללית ו„חינוכית“. כל הערכים שמורים ל„מנהיג“. גם הוא אינו „אישיות“ במובן המקובל, אלא „שר האומה“, „מגן הגזע“, „בחיר ההשגחה“. הבוז הזה כלפי כל האישיות והאנושי יש בו כדי להאיר את מלוא ההידרדרות אליה הגיעו חניכי השיטה הזאת.

3. Prof. Günther: Führeradel und Sippenpflege München 1936/s.124.

4. E. Kriek: Völkisch-Politische Anthropologie Leipzig 1938 BP.1.5.76.

5. Deutscher Studentenbund — 10 Gesetze Studentischer Erziehung 1.9.1937.

המתח והפורקן

בהסתמך על "כתבי" המקורות הנאציים: "מלחמתי", "מיתוס המאה ה-20" (רוזנברג) וכתבי "המחנכים" הספציאליסטים, נוכל להגדיר עיקרי התפיסה החינוכית הנאצית:

כבוד — התמסרות ללא שיוך למדינה המשרתת את מטרות הלאום הגזעי.

נאמנות — עקירת כל היסוס בביצוע כל יעד (סיסמת האס.אס.: "כבודנו בנאמנותנו").

ציות — למנהיג המגלם רצון על-טבעי ומקריין מזיון על עוזרים ומנהיגים ממונים.

חברות — המתחייבת רק ביחס ל"אחים לדם" ו"שותפים לביצוע" (...הרציחות ההמוניות...).

דריכות — נכונות מתמדת לכל פעולה בהתאם לצוו מוסמך (זו הרוח אשר הדריכה את פלוגות המבצעים לרציחת "סוטים" מחבורתו של ראם — עוד ב-1934. קל וחומר ביחס ל"נחותים").

אמנם המשותף לכל העקרונות הללו הוא בהמעטת דמותה של האישיות בת החורין בהערכה והכרעה. מצד שני, חינוך כזה אינו ניתן לביצוע אלא ביצירת מתח והגברתו המתמדת, בסילוף כל התנגדות אישית בלתי נמנעת (היות האדם מטבעו רב-סיטרי).

המתח דורש פורקן. והפורקן ניתן בשני מישורים עיקריים:

חדוות ההשתתפות במבצע — אשר ייקבע על-ידי המנהיגות המוסמכת.

טיפוח הגאווה לחיות — כלומר להוליד וללדת. גם זאת ב"זיווג מותאם" (במשפחה — ולאחר מכן, בתקופת המלחמה — גם מחוצה לה, במסגרת תנועת "מעין הנעורים" — להקמת חוות שיבוט הגזע של גיבורי חיל עם נשים "מעולות").

טיפוח העילית

מערכת בתי-הספר בנוייה על עקרון הבחירה. בהתאם לסולם ערכים של קניי-המידה הקובעים נשלחים הבנים (הדגש בחינוך הוא על הבנים — "ברירת גברים") לבתי-הספר השונים בדירוגם ובסיכויי בוגריהם (כגון בתי-ספר מיוחדים לחינוך פוליטי וגידול בנים למנהיגות מפלגתית וצבאית). קובעים הנתונים הגזעיים, הנאמנות המפלגתית (של ההורים והתלמידים עצמם), כערך הבא בתור: כושר גופני, זריזות והתמצאות, ציות וביצוע. הכשרונות וההתמדה הלימודית נמדדים רק במקצת.⁶

תוכניות הלימוד

בהוראת משרד החינוך הנאצי מ-1940 נקבע כי את כל תוכניות הלימודים יש לרכז סביב הכשרה צבאית.⁷

בין השאר נקבע כי בגיאוגרפיה — הדגש יהיה על קריאת מפות.

פיזיקה — לימוד מכשירים אופטיים וכלי רכב.

כימיה — חומרי נפץ.

ביאולוגיה — לחקור את דרכי ההסוואה של חיות.

6. Dietrich Orlow: Die Adolf Hitler Schulen Vierteljahrs Hefte für Zeitgeschichte Juli 1965. המאמר הוא גם נסיון סיכום שיטתי למערכת "בחירת העילית" על ידי בנין מערכת A.H.S. לרמה בינונית ועד ל"מדרשת מסדרים" למעצבי "המדיניות הגבוהה". כאן המקום לציין כי שיטה זו אמנם תרמה ליציבות היחסית של המשטר ולהצלחותיו הארעיות בימי התכונה למלחמה ובימיה הראשונים של המלחמה עצמה, אך לאחר מכן הפכה למכשול ברכישת ידע חיוני בהתמודדות עם מעצמות אשר דאגו לכושר מדעי בראש סולם הערכים.

7. Richtlinien — Nat. Soz. Bildungswesen 1940 / Heft 5 / S. 172—175.

היסטוריה — תולדות הצבאיות הגרמנית.⁸ או: „ספרטה ממלכת העילית הנורדית“ וכ'.

ההיטלרינג

להלכה — זו תנועת נוער וולונטארית, אך למעשה היא מקיפה את כל הנוער כולו בבת-ספר, מקומות עבודה ורובעי מגורים, תוך שליטה בלתי מוגבלת על כל הזמן הפנוי ואף על חלק ניכר של העבודה ההוראתית-חינוכית. פירוש מוסמך לכך ניתן על-ידי מנהיג הנוער פון שירך לרגל חקיקת „חוק נוער-היטלר“ משנת 1936: „...אין אנו מזדקקים למחנכים במובן הרגיל. אנו רוצים במנהיגי צעירים — כוהנים מסורים וקצינים מקפידים גם יחד...“⁹

תספיק הצצה לתוך נושאי הרצאותיו של פון שירך כדי לחוש את רוח יציר כפיו: „הרגש עדיף על התבונה“.

„נכון לנשק — מוכן לקרב“.

„נוער היטלר — תמיד צודק“.¹⁰

החינוך כפי שהתנהל בשורות האירגון היה בבחינת מעבדה לשיתוף בפשע כאמצעי כביר לכבילת המוני העם. שיטת „התכונה ללא הפסק לקראת יום ה'שין“, לקראת ההתמודדות הגדולה היא אשר הבטיחה למנהיגות הפושעת את עתודתה האחרונה אשר הסבה קורבנות שוא. על כך נוסף נושא בפני עצמו והוא החינוך להלשנה.

המחנה

נוף מחנות-הנוער השונים הינו אופייני למשטר הנאצי. הצעיר מבלה לכל הפחות שליש מחייו (ימי שלום!) במחנות שונים: חינוך, עבודה, הדרכה, הכשרה, בילוי, מסע ואף מחנה עונשים. נוכח בתי השרד הממשלתיים הבנויים כאילו לנצח — מודגשת ארעיות המחנות הבאה להצביע על אפסיותו של הפרט האנושי.

עם גיבוש מערכות השלטון נכלל כל גרמני במסגרת צבאית או צבאית למחצה (הג'א, חזית העבודה, מיליציה, היטלרינג וכמובן: א.ס.א. ו-א.ס.א.). התלבושת האחידה הפכה לגורם המעצב את כל האומה כולה. מלבד השיקולים המעשיים על רקע המיליטריזציה הכללית וניהול המלחמה לאחר מכן — ניתן בכך גם פיצוי-מה לשכבות ההרוסות של פקידים ועירים ואותו „פרולטאריאט הסחבות“ אשר נוצר בעטיו של משבר שנות ה-20 ואשר בתקוות ההטבות החומריות המידיות נתן תמיכתו ההמונית לתנועת היטלר.

במדים ובמחנות הפכו אנשים אלה ל„מלכי שעות וימים ספורים“, ולמפקדיהם של אלה שהיו ממונים עליהם בחיים האזרחיים. המדים בדרך כלל מציינים את ביטול האישיות. מצד שני, היה בדירוג הקשור עמם מקור לסיפוק או פיצוי לשאיפות ההמונים. יש בה בהתחפשות הבלתי פוסקת הזו מידת פורקן ליצרי המשחק, הגאווה, השליטה, ההזדהות (עם כוח „איתני“: ממלכתי והמוני) —

8. צנטנר ב. „היסטוריה מצויירת של הרייך השלישי“ מצטט מתוך ספר הלימוד הנפוץ: „מתמטיקה בשירות החינוך הנציונאל-סוציאליסטי“ את הבעיה הבאה המוגשת לפתרון לתלמידים: „בעיה מס' 97 — אם החזקתו של נכה מלידה עולה למדינה יום-יום 5.5 מארקים, מה הסכום הכולל ומספר ההלוואות אשר ניתן היה להעניק לזוגות צעירים, כל אחת 1000 מארק, במקום הסעד הנ ניתן ל-100.000 נכים כאלה?“.

9. B. Von. Schirach: Rede D. R. Y. Führers V. D. und Ausl. Presse 7.21.1936

10. Baldur V. Schirach: Revolution D. Erziehung / München 1939 — Inhaltsverzeichnis.

החינוך לאלימות גזענית

וכמובן: הכנעה ואכזריות. מבחינת ראותם של השליטים האמיתיים זה הוא „שסתום בטחון” תוך הפגנת התלות ההדדית והבילוש ההדדי בקרב כל הלוכשים את מדי המשטר. הבגד האחד של שלטון הרשע שירת את הבגידה בזכויות האדם.

תעודתו של הגווער הגרמני: לחיות למען המאבק. ההפרדה המינית מבוצעת בכל שלבי החינוך, כדי להכשיר גברים ונשים לתפקידים נפרדים (מלחמה — לידה), אך כנראה גם כדי להגביר את המתח הייצרי. המשטר מעודד נישואים מוקדמים ככל האפשר ומחייב את הזוגות המאורסים בבדיקות גזעיות (למעשה גם בבדיקות מידת הנאמנות הפוליטית). החתונות ההמוניות של לוחמים או מועדפים ומצטיינים אחרים משמשות כהפגנת נאמנות גזעית. לכל זוג מוענק טופס „מלחמתי”. בטקס מקריאים קטעים על שמירת הטוהר הגזעי.

„הפרופסור” לאוגניקה (שיבוח הגזע) גינטר מסכם בספרו: „טיפוח הגזע ותפקידי המשפחה, 1936” מה שמוטל על הזוגות הצעירים:

להוליד מספר צאצאים גדול כאפשר.

להעניק לוולד חומר תורשתי מעולה (על „בעלי חומר נחות” חלה חובת העיקור!).

לאמן את הנולד לכל חומרות החיים.

להדריכו בתורה הנאצית ומצוות שיבוח הגזע.

למסרו בריא בגופו ונפשו למפלגה ולשלטונות כדי שהללו ישתמשו בו לסילוק הנחותים.

„...אין הצדקה למשפחה אלא אם תעמוד במשימות...”¹¹

חיי הרגש, המשפחה והאהבה — היו למכשירי החינוך לשנאה וג'נוסייד.

מסקנות אחדות

היבאו כאן בחינות בולטות אחדות של שיטת החינוך הנאצית — החינוך לאלימות גזענית. בהערכת משקלה של השיטה בקיום שלטון הגזע והרשע רצוי להמנע משתי גישות מנוגדות, אך מוגבלות ופשטניות.

יש הרואים בשלטון האוימים תוצאות שנגזרו מהתנאים ההיסטוריים בלבד (המשבר הכללי והמשבר הגרמני של שנות השלושים הראשונות). מאידך לא מועטים המפריזים בכושר התעמולה, סוגסטיה המונית מכוונת ואינדוקטרינציה שיטתית לפני, ובעיקר אחר תפיסת השלטון. האמת היא כי אמנם אין להבין את תהליך תפיסת השלטון וביצורו בתלישות מהתנאים הגרמניים והבינלאומיים כפי שהיו. מצד שני, אם נחפש אחר גורמי יציבותו היחסית של השלטון וכוח קיומו והתמדתו גם לאחר כשלונותיו הבולטים במלחמה (אחר אל-עלמיין וסטלינגרד) — אין זה מן הנמנע כי דווקא ההצלחה אשר האירה לו בהחדרת שיטתו החינוכית בהמונים ובקרב הנוער בפרט — תגלה כגורם בעל משקל ואולי אף מכריע באשר לכך. על כל פנים מידת ההרס, החורבן והשואה נובעת מכוחו של המשטר ההוא להנהיג ולהפעיל את ההמונים אשר נמצאו בשליטתו והשפעתו.

ואם נחפש אחר גורמי תחיית ניצני הנאציזם גם כיום — בוודאי שאין לזלזל בהצלחת תחושת השותפות לפשע אשר ביקשו וגם החדירו קברניטי הרייך השלישי.

הניתוח הפונקציונאלי מחייב גם אבחנה בין פרטי השיטה לכלל קיומה ומסגרתה. נראה כי המכלול כולו בלבד — המעגל הסגור הזה של תנאים על פירותיהם, של הגיון כלילי-האכזריות הגלום בו — מהווה את מלוא אימת הסכנה.

11. Prof. Günther: Führeradel durch Sippenpflege. München 1936/S.104.

Hitler was afraid the USSR might take control of the Rumanian oil fields, a step which could stangle Germany's war effort. Moreover, he longed for Russia's natural resources as a counterpoise against the British naval blockade. One may argue that the economic agreement with the Soviet Union provided Germany with the same advantages without resorting to war. However, one has to keep in mind that Hitler's character would not tolerate the thought of being dependent on someone else.

From a military point of view, he considered England to be defeated. Accustomed to Blitzkrieg-campaigns he firmly believed that the same process could be repeated in Russia. A quick defeat of the Soviet Union would free Germany's rear from any menace, if Great Britain should renew the war in the West. Moreover, Hitler meditated upon the reasons why Great Britain, in spite of her desperate situation, would not come to terms. He deduced that England was still expecting increasing support from the USA, and hoped that Russo-German relations would deteriorate. He therefore resorted to Schlieffen's old solution: depriving England of her "continental sword". This meant smashing the Soviet Union. That having been achieved, England would beg for peace and a naval action would become unnecessary. It is obvious that Hitler did not think that he might become involved in a prolonged war in Russia. He reckoned with a Blitz-campaign of three to four months. He considered the German Armed Forces as superior the Red Army in organisation, equipment, and leadership. The Red Army was regarded as possessing a very low capability for battle. The campaign would terminate in the line Archangel-Astrakhan. Germany would hold the conquered territory with up to sixty divisions.

EDUCATION TOWARDS RACIAL VIOLENCE — YOSEF LEVINGER

The author, a teacher and an educator, surveys the Nazi educational methods, their goals and their means of realization. He relies on the vast literature that was written by the holders and the formulators of these racist educational theories. After the author cites a number of outstanding examples of education towards racial violence, he comes to the following conclusion: "It's true that we can't attempt to understand the process of the capturing and reinforcing of governmental power, if we divorce it from the German and international conditions that existed at the time. but if we want to understand the factors which led to the relative stability of the regime, and the source of its continued existence and strength even after outstanding defeats in the war (after El-Alamein and Stalingrad) it is very likely that the success of the inculcation of Nazi education in the masses, and particularly among the youth — will be shown to have played an important role, and perhaps even a decisive one".

TZVI EREZ — surveys Dr. Levia Rotkirchen's work "The Development of Anti-Semitism and the Persecution of the Jews in Hungary during the years 1920—1945" which appeared in the form of an introduction to Moshe Zandberg's book "The Endlessyear" (Yad Vashem — 1966), and makes a number of comments and criticisms.